

ANDY WARHOL'S LIFE AND DEATH

Miková, pomaly vymierajúca rusínska dedinka na východnom Slovensku je rodiskom Andreja Varcholu a Júlie Zavackej. Muža a ženy, ktorí dali život najpozoruhodnejšej osobnosti umenia druhej polovice 20. storočia - Andymu Warholovi.

Prečo spomíname Mikovú? V podstate ide o dedinku ničím výnimočným sa neodlišujúcu od iných rusínskych alebo slovenských dediniek Prešovského kraja, Slovenska. Stratou pracovných príležitostí pomaly vymierajúca. Pôvodný starý gréckokatolícky chrám je nemým svedkom udalostí a histórie v nej.

Z Mikovej do Ameriky Júlia Varcholová odišla za svojim manželom po zosobášení sa v mikovskom chráme v roku 1909. Jej cesta do Ameriky viedla cez Poľsko k Baltiku, väčšinu cesty išla so svojou priateľkou pešo a potom z Gdaňska loďou do New Yorku. Usídlili sa v Pittsburghu, v meste baníkov a priemyslu. Vyhnaní chudobou našli v cudzej zemi to isté - chudobu. Otcova ťažká práca podlomila jeho zdravie natoľko, že zomrel (1942). Chorľavý malý Andy trávil celé dni v spoločnosti svojej matky. Starší bratia John a Paul boli nútení ísť pracovať, aby tak nahradili svojho otca a rodina mohla prežiť. John spomínal: „Boli sme veľmi chudobní. Mama chodila privyrábať upratovaním, doma po nociach šila a vyrábala rôzne suveníry, ktoré potom predávala. Žili sme veľmi chudobne a častokrát nebolo ani čo jesť. Mama bola veľmi sporovlivou a skromnou ženou. Nikdy nič nevyhodila, hovorila, že všetko sa raz zide“.

Pokúsme sa tieto slová Johna Warholu interpretovať do reality života starých Rusínov ešte aj dnes. Povaly plné starých predmetov, nepoužívaného náradia, hrdzavých klinec atď. „...všetko sa raz zide“. A prenese sa do obsahu slov Johna Warholu o svojom bratovi Andym: „Andy rád zbieral rôzne veci. Málakedy niečo vyhodil, akoby sa držal slov našej matky, že všetko sa raz zide. Vo svojom dome mal veľa rôznych vecí z „blšákov“, desiatky sadrových trpaslíkov, hračiek, mlynčekov, farebných tanierov, atráp ovocia, rôznych už nepoužívaných pomôcok do kuchyne a pod. To všetko s veľkou chuťou skupoval po trhoviskách a ľudia sa čudovali, načo mu to bude.“

Časté choroby a chudoba prirodzene pestovali u neuroticky mladého Andyho istý hendikep. Vo vnútornom úsilí porovnávajúc svoj stav so svetom celebrit sníval o vlastnej hviezde populárneho neba. Obklopoval sa výstrižkami z novín, novinovými fotografiami známych a slávnych ľudí Spojených štátov amerických. Chcel byť slávny ako Truman Capote a iné celebrity a neúnavne im vypisoval listy.

Cesta „Škvrny“ (prezývka, ktorú Andy dostal ešte v detstve v súvislosti so stratou pigmentu pokožky jeho tváre) od početných večerných rozprávání jeho matky, dlhých dní strávených s chorobou v posteli prezerajúc si okrem iného aj reprodukcie ikon, výchova a zdôrazňovanie potreby viery v Boha, prvé slová, informácie o zemi „odnikadiaľ“ (tak v jednom rozhovore označil svoj pôvod) o

Mikovej, ožívujú v sláve stúpajúceho Andyho engram jeho šedej mozgovej kôry. Nik nemôže poprieť americkú príslušnosť a fakt, že Andy Warhol bol jedným z najslávnejších Američanov, ale ani to, že pôvodom bol Rusín, že gény a výchova zohrávajú v živote jedinca veľa, tobôž v živote senzibila a neuroticky štrukturovanej osobnosti plnej plachosti, neistoty, no na druhej strane túžiacej po uznaní a sláve. Tej sláve, ktorá ho asi iba ťažko naplnila. Jeho „schizofrenický“ spôsob života na jednej strane ako extravagantnej superstar a na druhej strane introverta môže byť pre niekoho faktom kompenzácie, relaxu. Prihliadajúc na ontogenézu sociálneho i psychického charakteru a pôvodu je Andy Warhol jednou z najväčších amerických osobností, ale na strane druhej aj najnetypickejšou. K americkej suverenite, istote, chladu mal tento neurotik a plachý provokatér ďaleko. Byť naoko skutočným Američanom, tváriť sa extravagantne ako superstar ho muselo stáť veľa síl a energie. Sám to potvrdil slovami: „Musím ísť na party... , znovu si musím zobrať Valium“. Liek anxiolitikum. Prečo?

Prečo chcel byť vo svete americkej slávy a smotánky, ale najradšej iba ako pozorovateľ? Prečo utekal zo sveta povrchnosti medzi steny svojho bytu plného starožitností, banálnych predmetov, k svojej matke, prostej dedinskej žene, k modlitbám?

Na mikovskom cintoríne je nespočetné množstvo hrobov s menami Varchola alebo Zavacký. Menami príbuzných otca a matky Andyho Warhola. Pri bývalej starej ohrade cintorína bol roky iba tak o plot opretý starý drevený kríž. Odhadovali sme mu minimálne 60 rokov. Bol to unikátny artefakt, takmer majstrovsky ozdobený rezbami. Zaujala nás hlavne rezba lebky. Neznámy majster jej dal „tvár“ s úsmevom. Nie je to ojedinelý zjav. Na starých krížoch na území Lemkov sa s usmievavými lebkami stretávame často. Podobne ako na ikonách.

Prečo spomíname lebky? V jednom z rozhovorov s Johnom Warholom nám John povedal: „Naša matka nám rozprávala o strašnej vojne, ktorá sa prehnala aj cez Mikovú. Roky po nej sa po okolitých lesoch beľeli lebky padlých vojakov ako huby.“ Andy Warhol v súvislosti so smrťou povedal: „Neverím na smrť, pretože keď príde, už tu nie sme“. John Warhola znovu spomínal: „Keď nám zomrel otec, Andy mal panický strach. Nedokázal sa pozrieť na mŕtveho otca. Mal zo smrti strach.“

Sám Andy Warhol akoby tomu dodával, keď raz povedal: „Ľudia by nemali zomierať. Malo by to byť tak, že odišli kdesi ďaleko a už sa nevrátia.“ Čudná „chromatika“ pohľadov, a tu zrazu... Andy už ako slávny pop-artista vytvára početné portfóliá s ľudskými lebkami. Dokonca aj k vlastnému autoportrétu dodáva lebku veľmi sa podobajúcu na fyziognómiu vlastnej tváre. Akoby aj sám seba presviedčal o tom, že nemá zo smrti strach. Skutočne?

Jedna z lebiek, ktorú Warhol namaloval, vrhá tieň, akoby vytvoril siluetu profilu malého dieťaťa. Prečo? Náhoda? Zámer? Začiatok a koniec?

Z výpovedí ľudí Andymu blízkych vieme, že Andy dokonca nechcel mať ani nápis na hrobe. Údajne povedal, aby tam napísali „Nikto“.

Michal Bycko, PhD., kurátor MMUAW v Medzilaborciach

FACTORY

Billy Name /22. 2. 1940 – 18. 7. 2016, vlastným menom William Linich/ fotograf a konceptuálny umelec, dlhoročný spolupracovník Andyho Warhola, jeho asistent, priateľ.

Spolu s Andym si prenajali ateliér, hlavne v 60-tych rokoch známy ako SILVER FACTORY. Bol to práve on, ktorý zjednotil farebnosť priestoru ateliéru za pomoci striebornej farby a hliníkových fólií, takže spontánne vzniklo aj príznačné pomenovanie, populárne na newyorskej umeleckej scéne. Každého zaujímal život, ktorý sa odohrával medzi striebornými stenami, a Billy sa v podstate stal akýmsi archivárom a fotografom diania v ateliéri, zaznamenával udalosti a ľudí, situácie, portrétoval Andyho počas tvorby. Prerobil jednu kúpeľňu na fotokomoru, kde spracovával a vyvolával filmy, a keďže sa istý čas živil ako osvetľovač v divadle, jeho experimentovanie so svetlom badať aj v jeho prístupe k fotografii.

ANDY WARHOL o ňom povedal:

„Billyho fotky boli jedinou vecou, ktorá kedy dokázala zachytiť a priblížiť atmosféru SILVER FACTORY v 60. rokoch“.

Billy Name bol dlhé roky v kontakte s Michalom Byckom, PhD., hlavným kurátorom Múzea moderného umenia Andyho Warhola v Medzilaborciach, vďaka ktorému má MMUAW vo svojej zbierke jeho unikátne autorsky signované fotografie zo spomínanej Factory Andyho Warhola.

KRÍŽE

Kríž. Symbol i nástroj utrpenia nášho vykupiteľa Ježiša Krista. Umelci ho zobrazujú v nespočetných podobách stáročia. Nevyhla sa tomu ani najznámejšia osobnosť umenia druhej polovice 20. storočia Andy Warhol. Jeho početné plátna a grafiky znázorňujúce kríž v rôznych farebných i lineárnych kompozíciách nie sú iba známym symbolom. Warhol sa rozhodol podobne ako obrazy Poslednej večere a portrétov Ježiša Krista zobrazovať tento symbol v rôznej farebnosti i kompozícii. Vždy opakovane, viackrát. Prečo? Warhol ako kresťan dobre poznal príbeh poslednej večere i obraz skonu Krista. Údajný Ježišov výrok "Zradu čakaj medzi najbližšími!" ho natoľko zaujal, že pri jednom z rozhovorov s bratom Johnom Warholom povedal: "Všetko sa opakuje. Ročné obdobia, príchody a odchody ľudí, vojny i zabíjanie... aj bolesť a zrada. Judášov čin nebol posledný. Opakuje sa stáročia a prináša iba utrpenie. Zrada a utrpenie nás prenasledujú stále. Preto som aj motív poslednej večere a krížov opakovane namaloval viackrát. Aj keby som to opakoval miliónkrát, stále by to bolo málo, pretože zrada a utrpenie tento svet

neopustili. Pamätáš sa, ako nám mama hovorila NIT DVORYKA BEZ KRIŽIKA*. Nuž a tak si nesie každý svoj kríž. Možno aj taký, ktorý je na mojich obrazoch." Andy Warhol uzavrel rozsiahlu sériu diel so sakrálnou tematikou početnými plátnami krížov. Memento, odkaz, výstraha... ? Je na každom percipientovi, aby si odpoveď na túto otázku dal sám. Verím, že každého z nás bude jej obsah blízky zámeru a obsahu Warhola.

*volný preklad: Nie je dvor bez kríža.

Michal Bycko, PhD., kurátor MMUAW v Medzilaborciach

POSLEDNÁ VEČERA

Koncom januára v roku 1987 odcestoval Andy Warhol do Milána na otvorenie svojej výstavy pod názvom „Posledná večera“. Ukázalo sa, že to bola jeho posledná výstava. 22. februára 1987 zomiera po banálnej operácii žlčníka vo veku 58 rokov. Kráľ pop-artu, revolučná postava umenia 20. storočia, celebrita kultúrnej a umeleckej scény, ale aj syn prostých rusínskych rodičov, pochádzajúcich z malej dedinky Miková na severovýchode Slovenska, ukončil svoje približovanie sa k smrti veľmi symbolicky – monumentálnou témou Poslednej večere, ktorú tvoril v rokoch 1984-1986 v čase, keď jeho celosvetová sláva a uznanie ako dominantnej umeleckej osobnosti vrcholila. Život prináša mnohé prekvapenia, smrť však iba jedno – tajomstvo posledného súdu. Warhol si to, na prekvapenie mnohých, uvedomoval, pretože bol hlboko veriaci človek. Náboženské pozadie, výrazne zakorenené v jeho detstve a rozvíjané v rusínskom spoločenstve v Pittsburghu, s ním zostalo po celý život. Warhol to nie je len Marilyn Monroe, Campellová polievka, Coca-Cola, portréty Lenina, Jaggera, Kennedyho či Kvety alebo Kamufláže. Je to aj Svätá Apollonia, Svätý Juraj a drak, Zvestovanie a najmä Posledná večera, diela, v ktorých vzdáva úctu nielen renesančným velikánom ako Leonardo da Vinci, della Francesca, Uccello atď., ale aj témam, ktoré títo majstri zobrazovali.

Dielo „Posledná večera“ je Warholovou deklaráciou spojenia silnej historickej udalosti, pop-artovej interpretácie renesančného obrazu s jeho neustálymi dôvernými obavami zo smrti, ktoré sa uňho objavovali čoraz častejšie v dôsledku úmrtí jeho blízkych priateľov. Da Vinciho obraz Poslednej večere je súčasťou histórie umenia, súčasťou kánonu, ale aj súčasťou populárnej kultúry. To, že sa ním Warhol inšpiroval, nie je náhodný výsledok až chronicky známej povahy Leonardovho obrazu, ale jednou z príčin bolo, že tento obraz už vystupoval na pozadí jeho života: jeho matka nosila reprodukciu obrazu vo svojej biblii a ďalšia kópia bola zavesená na stene ich rodinného domu. Bola to teda súčasť veľmi osobného vesmíru Warhola, bol to obraz z jeho detstva, ktorý v jeho živote vytvoril niečo ako opakujúce sa pozadie.

Téma Poslednej večere bola Warholovi predstavená ako myšlienka Alexandra Iolasa, galeristu gréckeho pôvodu, ktorý otvoril novú galériu oproti Santa Maria

delle Grazie v Miláne. Warholove diela Poslednej večere boli len pár metrov od pôvodného Leonarda a okamžite po otvorení výstavy začali hrať komplexnú hru vizuálnej sémantiky, hru ktorej pravidlá boli zmätené tým, že Warholove „posledné večere“ boli v tom istom čase v mnohých ohľadoch jasnejšie ako pôvodné dielo. Fragментy z toho veľdiela vo Warholovej výtvarnej interpretácii zdôrazňovali skutočnosť, že toto nie je pôvodný obraz v starom zmysle. Leonardova pôvodná maľba v Miláne bola totiž kvôli jej kontroverznej obnove v roku 1986 chybná, len polovica diela bola reštaurovaná, čo znamená, že verejnosť dostala pravdepodobne lepší pohľad na samotnú tému tým, že pôjde do galérie Iolas, kúsok cez námestie.

Na začiatku osemdesiatych rokov sa Andy Warhol intenzívnejšie zaoberal náboženskými témami, ktoré znovu a znovu objavoval a vkladal do svojej umeleckej tvorby ako memento jeho konfrontácie s faktom, že pozemský čas má svoj fyzický koniec. Táto konfrontácia so smrťou, toto temné povedomie o nej sa uňho postupne pretransformovalo do prijateľnejšieho postoja, v ktorom sa demonštroval Warholov záujem o vykúpenie a spásu. Dielo Posledná večera a jej vizuálne fragmenty sa stali vyvrcholením jeho vnútornej obrody, konečným obrazom, v ktorom pochopil význam slov *obet' a odpustenie* a to všetko v citlivej harmónii rešpektujúc Leonardovo dielo ako zdrojový kód pre svoju vlastnú výpoveď. Tým dospel k oveľa jasnejšej a upokojujúcejšej polohe pochopenia života a smrti.

Mgr. Martin Cubjak, riaditeľ MMUAW v Medzilaborciach